

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ตลอดช่วงเวลา 2-3 ปีมานี้ ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ได้กลายเป็นจุดศูนย์รวมของความห่วงใยทั้งภายในประเทศกำลังพัฒนา และประเทศอุตสาหกรรมทั้งหลาย ปรากฏการณ์เช่นนี้เริ่มแจ่มชัดมากขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้นการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม(environmental management) ให้อยู่ในสภาพที่ดีจึงได้รับการยอมรับว่า เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานของการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิต และทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของโลกในปัจจุบัน ได้ทำให้ประเทศต่างๆ จำต้องตระหนักถึงอันตรายต่างๆ ที่มีต่อมนุษยชาติเพิ่มมากขึ้น ในอดีตนั้น ปัญหานี้ได้ถูกจำกัดให้เกี่ยวพันอยู่กับประเด็นเกี่ยวกับผลกระทบของการกำจัดของเสียในเขตเมือง และเขตอุตสาหกรรมฯ ในระดับท้องถิ่น แต่ทว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมที่วิกฤติอยู่ในขณะนี้ ได้กลายเป็นปัญหาระดับโลกแล้ว เช่น อุณหภูมิของโลกที่สูงขึ้น (global warming) (ดังที่ทราบกันในเรื่อง Green house effect) การคุกคามบรรยากาศของโลกชั้นโอโซน การทำลายป่าเขตร้อน การขนย้ายสารพิษ ฝนกรด การกักความร้อนของดิน การพังทลายของเขื่อน แหล่งน้ำที่เน่าเสีย อากาศที่สกปรก การบริโภคที่มากเกินไป ความจำเป็น ตลอดจนการใช้สารเคมี หรือยาฆ่าแมลงที่ผิดพลาดด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์สาเหตุปัญหาต่างๆ เหล่านี้ อารยประเทศทั้งหลาย รวมทั้งองค์การสหประชาชาติก็ได้เรียกร้องให้แต่ละประเทศดำเนินนโยบายการพัฒนาบนพื้นฐานของหลักปรัชญาแห่งความยั่งยืนสืบไปของทรัพยากรและมนุษยชาติ (sustainable development) ซึ่งกำหนดแนวทางให้พิจารณาด้วยสายตาวัดที่กว้างไกลไม่เฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง และมีใจเฉพาะระยะเวลาสามหรือสี่ปีเท่านั้น แต่ควรครอบคลุมพื้นที่อื่นที่อาจได้รับผลกระทบด้วย

ด้วยแนวคิดของ "การพัฒนาที่ยั่งยืน" (sustainable development) นี้เอง ดูเหมือนเป็นคำกล่าวที่ง่าย แต่แฝงไว้ซึ่งความซับซ้อนและความขัดแย้ง เนื่องจากการที่จะบรรลุการพัฒนาแบบยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงในระดับพื้นฐานทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับวิถีการคิดของมนุษย์

(the way we think) วิธีชีวิตของมนุษย์ (the way we live) วิธีการผลิตของมนุษย์ (the way we produce) วิธีการบริโภคของมนุษย์ (the way we consume) และวิธีอื่นๆที่เชื่อว่าจะช่วยเสริมซึ่งกันและกัน

สำหรับทัศนะทางเศรษฐศาสตร์ที่มีต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน David Pearce (1989) ได้อ้างว่าการนำเอาแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืนเข้าไปสู่ในระดับการปฏิบัติ หมายถึงการเลือกแนวทางที่จะวัดความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการเลือกแนวทางที่จะจัดสรรทรัพยากรภายในระบบเศรษฐกิจ กลไกราคา(price mechanism)จะเป็นปัจจัยในการจัดสรรทรัพยากร(allocator of resources)ที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพราะสะท้อนถึงความต้องการของหน่วยเศรษฐกิจประเภทต่างๆทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ดังนั้นนโยบายเศรษฐกิจที่มีเป้าหมายมุ่งเน้นการเจริญเติบโตในผลผลิต ความมั่งคั่ง การจ้างงานเต็มที่และเสถียรภาพของดุลการชำระเงิน จึงมีส่วนทำลายสิ่งแวดล้อมซึ่งทั้งหมดนี้อาจดูเหมือนไม่เกี่ยวข้องกัน ด้วยเหตุนี้เราจึงไม่สามารถที่จะแยกนโยบายเศรษฐกิจออกจากนโยบายสิ่งแวดล้อมของชาติได้เนื่องจากการผลิตการบริโภค และการเกิดของเสียนั้นเป็นผลผลิตร่วมกัน(joint products)

ในขณะนี้ปัจจุบัน ประเทศไทยมีทิศทางการพัฒนาไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่(Newly Industrialized Country) จะเห็นได้จากการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจไทยได้เคลื่อนย้ายจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ สัดส่วนของผลผลิตภาคเกษตรต่อผลผลิตมวลรวมประชาชาติลดลงจาก 27% ในปี 1970 เป็น 16% ในปัจจุบัน และคาดว่าจะลดต่ำลงเหลือ 9% ในปี 2000 ตรงกันข้าม สัดส่วนของผลผลิตภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นจาก 26%ในปี1970 เป็น 36% ในปัจจุบัน และคาดว่าจะสูงขึ้นถึง41% ในปี 2000 (ศิรณพงษ์คมพัฒน์,1990) ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากโรงงานอุตสาหกรรมจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ นอกจากนี้แล้วสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติยังได้คาดการณ์อีกว่าในปี2001(อาทร สุฟโปฎก,1990) ถ้ายังมีการปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำลำคลองโดยเฉพาะแม่น้ำเจ้าพระยา โดยไม่ผ่านการบำบัดเหมือนอย่างในปัจจุบันแล้ว จะทำให้แม่น้ำเจ้าพระยาเน่าเสียใช้การไม่ได้ สำหรับมลภาวะอากาศและเสียงดัง (Air and noise pollution) นั้นมีสาเหตุหลักมาจากยานพาหนะและโรงงานอุตสาหกรรม โดยเฉพาะมลพิษที่เกิดจากการเผาไหม้เชื้อเพลิงในขบวนการอุตสาหกรรมโดยตรงจะปล่อยก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ไนตริกออกไซด์และฝุ่นละอองทำให้อากาศเสียและมีผลต่อสุขภาพอนามัยของคนงานในโรงงานและประชาชน ผลการตรวจวัดคุณภาพของสถานีตรวจฯ 5 แห่งของสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติในปี 1987 ในเขตจังหวัดสมุทรปราการซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม 2,500 โรงงานพบว่าส่วนใหญ่มีการปล่อยมล

สารดังกล่าวออกมาโดยเฉพาะฝุ่นละอองมีปริมาณสูงเกินมาตรฐานคุณภาพอากาศแทบทุกจุด ปัญหาดังกล่าวมีสาเหตุจากระบบกำจัดมลสารไม่เหมาะสม(วิจิตรางวิศาล, 1990) และมลสารที่เป็นปัญหามากอีกประเภทหนึ่งได้แก่ ของเสียอันตราย (Hazardous waste) นับวันจะรุนแรงมากขึ้นในอนาคต ถ้าพิจารณาจากจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมที่มีการใช้และระบายทิ้งสารพิษต่างๆ จะพบว่าจำนวนโรงงานที่จดทะเบียนไว้กับกรมโรงงานอุตสาหกรรมได้เพิ่มขึ้นเกือบ 10 เท่าในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา โดยเพิ่มจาก 78 โรงงานในปี 1970 เป็น 615 โรงงานในปี 1985 (TDRI, 1988) และด้วยเหตุผลที่ว่าปริมาณการผลิต การขนส่ง การใช้ยาปราบศัตรูพืชและสารเคมีอื่นๆได้เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ สารเคมีหลายชนิดเป็นสารที่เป็นอันตรายและสามารถสะสมในเนื้อเยื่อของมนุษย์และในสิ่งแวดล้อมทั่วไป ดังนั้น จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการทบทวนสถานการณ์ในปัจจุบันของการกำจัดของเสีย พร้อมทั้งหามาตรการควบคุมที่เหมาะสม กำหนดแนวทางปฏิบัติเพื่อให้แน่ใจว่าของเสียที่มีสารพิษอันตรายได้รับการกำจัดอย่างถูกวิธี และด้วยนโยบายที่เหมาะสมสำหรับในด้านมาตรการการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน กระทรวงอุตสาหกรรมโดยกรมโรงงานอุตสาหกรรมก็ยังคงได้พยายามวางมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 20 ปี นับจากที่มีพระราชบัญญัติโรงงานพ.ศ.2512 เป็นต้นมา ได้มีการพัฒนาวิธีการป้องกันมาตลอดนับได้ว่าพระราชบัญญัติโรงงานพ.ศ.2512 เป็นก้าวหนึ่งของการควบคุมโรงงานอย่างมีประสิทธิภาพและมีการตื่นตัวในด้านการควบคุมป้องกันปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม จากนั้นได้มีการพัฒนาปรับปรุงกฎระเบียบออกเป็นประกาศกระทรวงมาเป็นลำดับเพื่อสอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นตามมา แต่กระนั้นก็ตาม ขณะนี้ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะเกี่ยวกับน้ำเสียได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น จนเป็นที่ตระหนักตื่นกลัวของประชาชนทั่วไป แม้ว่ากระทรวงอุตสาหกรรมได้มีการพัฒนามาตรการโดยตลอดด้วยจุดประสงค์จะปิดช่องโหว่ต่างๆที่มีอยู่เพื่อการประสานประโยชน์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมควบคู่ไปกับการป้องกันปัญหาภาวะมลพิษไปด้วย แต่การควบคุมป้องกันแม้จะมีมาตรการที่รัดกุมเพียงใด ก็มีโอกาสจะปฏิบัติให้เป็นไปตามที่มุ่งหวังได้ เนื่องจากพบว่ามิโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมากไม่มีความจริงจังในการช่วยป้องกันปัญหาน้ำเสียจากโรงงานของตนจะด้วยความไม่เข้าใจหรือเจตนาหลีกเลี่ยงก็ตาม ขณะเดียวกันการออกแบบและติดตั้งระบบกำจัดน้ำเสียมีราคาสูงมาก บางแห่งมีราคาสูงกว่าค่าอาคารและเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิตเสียอีกและแม้ว่าในช่วง 6 ปีหลัง(1983-1989) การนำเข้าอุปกรณ์รักษาสีสิ่งแวดล้อมจะได้รับการขอลดอากรภาษีแม้จะมีแนวโน้มที่สูงขึ้น อันเป็นมาตรการหนึ่งในการส่งเสริมการควบคุมมลพิษ แต่ปริมาณมลพิษก็ยังไม่ลดลงดังจะเห็นได้ว่าแม้กระทรวงอุตสาหกรรมได้มีการพัฒนามาตรการใน

การควบคุมป้องกันมาเป็นลำดับก็ตาม แต่วิธีการดังกล่าวจะมีลักษณะค่อนข้างผ่อนปรนและเป็น การ
 วิ่งตามปัญหามากกว่า มาตรการส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะแนวทางเดียวคือการควบคุมทางตรง
 (direct control) ซึ่งผู้ประกอบการเองก็พยายามหลีกเลี่ยง จึงน่าจะได้เห็นมาพิจารณาในแนวทางอื่น
 บ้าง เนื่องจากมาตรการในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นมีหลายทางเลือกด้วยกัน มาตรการทาง
 เศรษฐศาสตร์ก็เป็นทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจ ซึ่งยังไม่มีกรกล่าวถึงกันมากนักและยังไม่มีการศึกษา
 กันอย่างจริงจัง ดังนั้นในการศึกษาวิจัยนี้จึงได้สนใจการพัฒนามาตรการที่ใช้ควบคุมด้านสิ่งแวดล้อม
 ในประเทศไทย โดยตีกรอบความคิดให้อยู่ในขอบเขตของการนำมาตรการด้านภาษีมลพิษ(pollution
 taxes) มาใช้ ทั้งนี้โดยพิจารณาถึงความรุนแรงและขนาดของผลกระทบต่างๆ ที่มีต่อระบบเศรษฐกิจ
 โดยส่วนรวม

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

การศึกษานี้มุ่งที่จะตอบคำถามที่สำคัญในประเด็นต่อไปนี้ คือ

1. การควบคุมของเสียอันตรายในอุตสาหกรรมสาขาการผลิตต่างๆ โดยใช้มาตรการทาง
 ภาษีมลพิษส่งผลกระทบต่อระดับราคา(price) และผลผลิต(output) ของสินค้าภายในประเทศอย่างไร
2. ผลกระทบดังกล่าวมีความแตกต่างกันอย่างไร ในระหว่างอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ
3. การนำมาตรการทางภาษีมลพิษที่มีลักษณะของรูปแบบการเก็บภาษีที่แตกต่างกัน มาใช้จะ
 ส่งผลกระทบต่อควบคุมของเสียอันตรายของอุตสาหกรรมต่างกันอย่างไร
4. การนำมาตรการภาษีมลพิษมาใช้ ในการจัดการของเสียอันตรายของอุตสาหกรรมในประ
 เทศไทย มีข้อดีและข้อเสียอย่างไร

1.3 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

เนื่องจากการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมนั้น มีขอบเขตกว้างมากและโดยเฉพาะการศึกษาเกี่ยว
 กับการควบคุมสิ่งแวดล้อมในอุตสาหกรรมโดยใช้มาตรการทางภาษี (tax measures) นี้ อาจส่งผลกระทบ
 ต่ออุตสาหกรรมในหลายด้าน การศึกษาครั้งนี้จะจำกัดขอบเขตของการศึกษาดังนี้

1. ขอบเขตของผลกระทบเชิงเศรษฐศาสตร์มหภาค สามารถพิจารณาได้หลายด้านแต่ในการศึกษานี้มุ่งเฉพาะตัวแปรทางด้านราคา และผลผลิตของอุตสาหกรรมสาขาการผลิตต่างๆเท่านั้น

2. เครื่องมือหรือมาตรการทางภาษีที่ใช้ในการควบคุมมลพิษของอุตสาหกรรมที่จะนำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้แบ่งตามวิธีการจัดเก็บภาษีเป็น 3 แบบด้วยกัน ได้แก่ (1) ภาษีที่เก็บจากผู้ก่อมลพิษโดยตรง (Polluter Pays Principle) (2) ภาษีที่เก็บจากฐานมูลค่าเพิ่ม (Value Added Tax) (3) ภาษีที่เก็บจากฐานผลผลิต (Production Tax) (ตั้งรายละเอียดและความหมายที่ได้อธิบายไว้ในวิธีการศึกษา)

3. การประมาณค่าใช้จ่าย (Cost estimation) ในการควบคุมมลพิษของอุตสาหกรรมจะประมาณค่าเฉพาะการกำจัดของเสียอันตราย (Hazardous waste) ของอุตสาหกรรมเท่านั้นเพื่อนำมาใช้เป็นฐานในการคำนวณอัตราภาษีที่จะจัดเก็บจากแต่ละอุตสาหกรรม สำหรับค่าใช้จ่ายในการกำจัดมลพิษด้านอากาศและน้ำเสียของอุตสาหกรรมนั้น ข้อมูลด้านนี้มีจำกัดอย่างมากในปัจจุบัน และต้องใช้ทรัพยากรอีกมากทั้งในด้านเวลาดูแลและงบประมาณ ในการศึกษารวบรวมข้อมูลอย่างจริงจังจึงจำเป็นต้องกำหนดให้อยู่นอกขอบเขตของการศึกษา

4. สาขาอุตสาหกรรมที่จะศึกษาประกอบด้วยอุตสาหกรรม 103 สาขา ตามวิธีการจัดแบ่งของกรมโรงงานอุตสาหกรรมโดยใช้รหัสตามระบบ TSIC (Thailand Standard Industrial Classification) สำหรับอุตสาหกรรมที่มีการปล่อยของเสียอันตราย (Hazardous waste) มีอยู่จำนวน 51 สาขาการผลิตเท่านั้นจาก 103 สาขา จากนั้นจึงนำมาปรับให้สอดคล้องกับสาขาการผลิตของตารางบัญชีการผลิต-ผลผลิตของประเทศไทยขนาด 180x180 สาขาของปี 1985 ซึ่งเป็นข้อมูลที่ทันสมัยที่สุดเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อดูผลกระทบโดยภาพรวมทั้งหมดในระบบเศรษฐกิจ

1.4 วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองที่อาศัย ข้อมูลภาคตัดขวาง (cross-sectional retrospective) เพื่อดูผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโดยอาศัยปีใดปีหนึ่งเป็นปีฐาน แบบจำลองอยู่ในตระกูลที่อาศัยข้อมูลจากตารางบัญชีการผลิต-ผลผลิตของปี 1985 และอาศัยข้อมูลเกี่ยวกับของเสียที่เป็นอันตรายในปี 1986 เป็นหลัก แบบจำลองนี้เป็นแบบจำลองบัญชีการผลิต-ผลผลิต (Input-Output Model) ซึ่งเป็นพื้นฐานในการประเมินผลกระทบของนโยบายที่มีต่อระดับราคา

และผลผลิตของอุตสาหกรรมต่างๆ

1.4.1 ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ซึ่งได้มาจากหลายแหล่งด้วยกันแล้วนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับการศึกษานี้ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับปริมาณของเสียอันตราย และค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการควบคุมของเสียที่เป็นอันตราย ข้อมูลเกี่ยวกับปริมาณการผลิตสินค้าและบริการภายในประเทศ ข้อมูลเกี่ยวกับค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อราคาสินค้า ข้อมูลทั้งหมดนี้ได้ถูกจัดกลุ่มอุตสาหกรรมให้สอดคล้องกับตารางบัญชีการผลิต-ผลผลิตขนาด 180x180 สาขาซึ่งในความเป็นจริงบางสาขายังแบ่งออกเป็นสาขาย่อยๆอีก รวมทั้งสิ้นในการศึกษานี้มี 200 สาขาด้วยกัน

1.4.2 นิยามศัพท์เฉพาะ

ของเสียอันตราย (Hazardous waste) หมายถึง ของเสียใดๆที่มีปริมาณความเข้มข้นหรือคุณลักษณะทางกายภาพ เคมี หรือ การติดเชื้อซึ่งอาจจะทำให้ (1) เป็นสาเหตุของการตายเพิ่มขึ้น หรือทำให้ความเจ็บป่วยนั้นไม่สามารถฟื้นกลับสภาพเดิมได้หรือทำให้พิการ (2) เป็นอันตรายโดยปัจจุบันทันด่วนหรือมีโอกาสทำให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพของมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากความไม่เหมาะสมในการบำบัด (treated) การเก็บ (stored) การขนส่ง (transported) การกำจัด (disposal) หรือการจัดการอื่นๆ มาตรการภาษีหมายถึงวิธีการบริหารจัดการทางการเงิน เพื่อนำเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับควบคุมของเสียอันตรายที่เกิดจากอุตสาหกรรม

ภาษีซึ่งเก็บจากผู้ก่อมลพิษโดยตรง (Polluter Pays Principle) หมายถึง วิธีการเก็บภาษีที่คำนวณจาก ข้อสมมติที่ว่าอุตสาหกรรมจะต้องแบกภาระค่าใช้จ่ายของการกำจัดมลพิษโดยตรง ตามอัตราที่อุตสาหกรรมนั้นทำลาย นั่นคือ ผู้ที่ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย

ภาษีฐานมูลค่าเพิ่ม (Value Added Tax) หมายถึง วิธีการเก็บภาษีที่คำนวณ โดยอาศัยฐานภาษีจากระดับมูลค่าเพิ่มของอุตสาหกรรมแต่ละสาขาการผลิต โดยไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นผู้ที่ก่อมลพิษขึ้น

ภาษีฐานผลผลิต (Production Tax) หมายถึง วิธีการเก็บภาษีที่คำนวณ โดยอาศัยฐานภาษีจากระดับผลผลิตของอุตสาหกรรมแต่ละสาขาการผลิตโดยไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นผู้ที่ก่อมลพิษขึ้น

1.5 ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ช่วยเราสามารถประมาณการผลกระทบต่อระดับราคาสินค้า และผลผลิตที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้มาตรการภายในการควบคุมของเสียอันตราย (Hazardous waste) ที่เกิดจากอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการใช้วิธีการจัดเก็บภาชนะที่แตกต่างกัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายสิ่งแวดล้อม และการประเมินผลนโยบายของประเทศทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

2. ช่วยให้เราามีวิธีการที่มีหลักเกณฑ์เพิ่มเติมมากขึ้น ในการวิเคราะห์ผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นกับระบบเศรษฐกิจ อันเนื่องมาจากการมีนโยบายในการควบคุมสิ่งแวดล้อมที่ใช้มาตรการทางภาชนะกับอุตสาหกรรมต่างๆ ซึ่งอาจจะถูกนำมาใช้ในอนาคต

3. แบบจำลองที่ใช้ในการศึกษานี้ เป็นแนวทางที่สามารถนำไปขยายเพื่อการศึกษาวิจัยต่อการวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นกับตัวแปรอื่นๆในระบบเศรษฐกิจได้เป็นอย่างมาก อาทิเช่น ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบที่มีต่อดุลการชำระเงิน การว่างงาน และผลผลิตรายภาค เป็นต้น ซึ่งจะทำให้การพิจารณาผลกระทบของมาตรการภาชนะ เป็นไปอย่างรอบคอบและละเอียดมากขึ้น

4. การศึกษานี้ น่าจะมีส่วนให้พื้นฐาน สำหรับการศึกษานโยบายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเชิงปริมาณ เนื่องจากการศึกษาด้านนี้นับว่ายังมีน้อยมาก อีกทั้งข้อมูลก็มีจำกัดมาก ต้องอิงข้อมูลจากการศึกษาของต่างประเทศ ดังนั้นจึงทำให้ทราบว่าขอบเขตของข้อมูลที่ต้องใช้เพื่อการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อมสำหรับประเทศไทยนั้น ยังต้องการรายละเอียดของข้อมูลอีกมากและจำเป็นต้องมีการจัดเก็บรวบรวมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการวางแผนกำหนดนโยบาย และการศึกษาค้นคว้าต่อไป